

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen.
Heemhuis 'Mariënwater'
Berlicumseweg 8 5248 NT Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van Grunsven, voorzitter
- secretaris, vacature
- Henda Pennings, penningmeester
- Wilma van Creij, bestuurslid
- Carin Bruggeman, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane, notulist

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Krien van Hirtum, (lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:

- € 5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Harry Coppens
Stationsstraat 8 5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- info@heemkundekringrosmalen.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
- Vliertwijksestraat 4c
- 5249RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 19- NUMMER 2 JUNI 2009

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie</i>	Voorwoord 2
<i>Tiny Kappen</i>	Ontstaan van bidprentjes in Nederland 2
<i>Werkgroep interviews</i>	Rusmollese Portretten (2) Gemma Vugs-van Creij 7
<i>Martien Veekens</i>	Kwartierstaat tweeling Verbiesen 10
<i>Harry Coppens</i>	Etymologie 11
<i>Gerrit Mol</i>	Niets zal de waakzamen voorbijgaan 13
<i>Hendrik W. Valk</i>	De Sint Lambertuskerk 18
<i>Gerrit Mol</i>	De Bron 23
<i>Wim Veekens</i>	De huisjes van Jan Corton in Maliskamp 27
<i>Harry Coppens</i>	Voor u gehoord (52) 30

Foto omslag:

Maart 1876, overstroming in Rosmalen aan het begin van de vroegere Tweeberg, tegenwoordig Burg. Jonkheer von Heijdenlaan. Deze boerderijen, "De Schaapstal" en "Tivoli", stonden ongeveer bij de huidige spoorwegovergang in een gebiedje dat vroeger "Tivoli" werd genoemd.

Voorwoord

Op het moment van schrijven van dit voorwoord is het prachtig lenteweer. Het valt dan niet mee om achter de computer te kruipen, met mensen in gesprek te gaan, in archieven te duiken, mensen te bellen om nadere informatie, te passen en te meten om alle kopij in de juiste vorm te krijgen.

Toch is het weer gelukt om u een zeer gevarieerd nummer aan te bieden. Als u de inhoudsopgave op pagina 1 al gezien hebt, zult u het met ons eens zijn dat ook dit nummer van Rosmalla een hoog Rosmalens gehalte heeft. Wel zou u kunnen opmerken dat de beschreven periodes van vrij recente datum zijn. Veel verder terug dan de 19^e eeuw komen we niet. Dat is jammer, vinden wij. Misschien is onder onze lezers wel iemand die historisch voldoende onderlegd is om ook oudere stukken aan de orde te stellen. Dat zou zeer op prijs worden gesteld.

Een van onze zeer regelmatige “leveranciers”, Antoine de Visser, kreeg dit jaar een koninklijke onderscheiding, onder andere voor zijn werk voor onze heemkundekring. Wij feliciteren hem van harte!

We wensen u veel leesplezier, lekker in het zonnetje!

De Redactie

Ontstaan van bidprentjes in Nederland

Tiny Kappen

De geschiedenis van het doodsprentje is niet zo oud. De bakermat ervan ligt in Nederland, waar men in het midden van de XVIIde eeuw, op gewone heiligenprentjes met de hand ‘in memoriam’ schreef bij het overlijden van een vooraanstaand persoon.

In de Zuidelijke Nederlanden (België), komt dat gebruik eerst in het begin van de XVIIIde eeuw in voege. De oudste bidprentjes met gedrukte tekst zijn bijna zonder uitzondering Amsterdamse drukken. We mogen dan ook veilig aannemen, dat ze van oorsprong uit deze stad afkomstig zijn. Het zijn vaak fraaie voortbrengselen van de Antwerpse plaatsnijdersschool. Er zijn exemplaren onder te vinden uit het jaar 1730 (in Antwerpen pas rond 1775) maar het zijn allemaal drukken uit de aloude stad van Vondel en Rembrandt.

De Franse Revolutie deed het doodsprentje bijna geheel verdwijnen. Na het Concordaat met Napoleon in 1802 leeft het gebruik weer op en doet

zijn intrede bij de burgerij en de boerenstand. Vijftig jaar later is het gebruik algemeen. Uitgaande van de voorstelling, is het wel interessant de ontwikkeling van het doodsprentje na te gaan.

Eerste voorstellingen

Zoals hierboven gezegd waren de eerste doodsprentjes gewone heiligen - santjes (santjes zijn afbeeldingen). Meestal is er in de voorstelling niets te vinden dat noodzakelijk aan de dood doet denken; op sommige voorstellingen is het religieuze element zelfs ver te zoeken. De tekst op de achterzijde bestond uit een "in memoriam" voor de overledenen, maar bevatte bovendien een mededeling van het afsterven en een uitnodiging om de begrafenisplechtigheid bij te wonen. Deze doodsprentjes werden dan ook niet uitgereikt tijdens de ziele dienst - maar werden een paar dagen tevoren uitgereikt.

Dat bestond niet alleen in het Zeeuwse zoals beweerd wordt, maar eveneens in de meeste plaatsen van Brabant.

Dit bidprentje is tweehonderd jaar oud. Er staat een overleden echtpaar op die negentien jaar na elkaar zijn overleden. Het is gedrukt op een soort rijstpapier. De tekst luidt als volgt:

Bid voor de Ziel van Zaliger

CORNELIUS DE WIJS.

Overleden te 's Hertogenbosch den 8. October 1790, in den ouderdom van 53 jaren 8 maanden en 1 dag.

En voor de Ziel van deszelfs Weduwe

ANNA MARIA van SOMEREN,

overleden aldaar den 2. Februarij 1809, in den ouderdom van 65 jaren 6 maanden en 29 dagen.

Om dat hij op den Heere dacht met geheel zijn Hart, waakte God hem aangenaam; veele menschen beminden hem.

Tob. 1. v. 13 en 23.

Zij heeft acht gegeven op de gangen van haar Huisgezin, en zij heeft het brood niet in ledigheid geëten.

Eccl. 1. v. 13.

R. I. P.

(Bidprentje uit collectie van Krien van Hirtum)

Het eigenlijke doodsprentje

Omstreeks het jaar 1850 verschijnen de eigenlijke doodsprentjes zoals wij die nu kennen; zwart omrandt (de vroegste met kantwerk) en overladen met siermotieven, hoofdzakelijk ontleend aan de flora. Ook gekleurde doodsprentjes komen al voor, evenals gegraveerde portretsprentjes. De meeste uit die tijd zijn gedrukt in Parijse ateliers. Wat de tekst op de achterzijde betreft is het merkwaardig dat het grootste gedeelte - van degenen welke opgesteld zijn in de Franse taal en nochtans doodsprentjes zijn van mensen uit het Vlaamse land - toebehoren aan dames en juffrouwen.

Van het midden der vorige eeuw af roepen vele voorstellingen gedachten aan de dood op; zandloper met zeis, overledenen in het vagevuur, St. Jozef (patroon van de goede dood), schip op stormende zee, treurwilgen en gebroken zuilen, naast passievoorstellungen, piëta's, afbeeldingen van het heilig Hart en van de heilige Maagd, soms ook nog eens van een heilige, kelken, kruisen, ankers enz., tenslotte ook prentjes die eerder heidens dan christelijk aandoen. Reproducties van bekende schilderwerken komen zeer zelden voor. Onder deze zijn de Ecce Homo en de Mater Dolorosa van Velasques en Fra Angelico en soms de graflegging van Rogier van der Weyden.

De moderne prentjes

Het genre dat in de laatste decennia van de XIXde eeuw ontstond, evolueerde zeer traag en hield taai stand. We mogen bijna zeggen dat men tot de jaren 1930 moet wachten om een nieuw type doodsprentjes te zien. Het zijn de zogenaamde "moderne" die veel kunstvoller zijn dan de vroegere (in zoverre die het waren) en gelanceerd werden o.a. door de Benedictijner Abdij van Dendermonde en de priorij Schotenhof.

Dikwijls zijn dit dubbele prentjes, met tekening

aan voor- en achterzijde en in het midden de tekst: links de traditionele formule, rechts de dankbetuiging vanwege de familie van de overledene.

De moderne doodsprentjes zijn meestal gekleurd; zwart, rood, paars en geel overheersen en zijn ofwel geïnspireerd op andere voorstellingen of brengen een nieuwe, allereenvoudigste voorstelling: een klein motief met tekst. Mogen onze drukkers, vanzelfsprekend ook het publiek, voldoende goede smaak bezitten om slechts smaakvolle doodsprentjes te gebruiken. Het is van belang dat bidprentjes voor de toe-

Een wel heel bijzonder bidprentje uit Maastricht 1847. De met de hand geschreven tekst luidt als volgt: Overleden den 19 Augustus 1847 in den ouderdom van 21 jaar. Lid der 5de klas en Uitbetaald met 40 N. Gulden. Den Hoofddagent T. dewilde. Commissaris A. Heusch. van de Begraffeniszorgkas te Maastricht.

(Bidprentje uit collectie van Krien van Hirtum)

Plannen van de Heemkundekring om hun bidprentjescollectie te scannen en op de site - www.heemkunde.nl te zetten, zijn gewijzigd. Het is de bedoeling dat alleen de namen en andere genealogische gegevens vermeld worden. Via het documentatiecentrum kan men dan een kopie bestellen.

Een bijzonder Rosmalens bidprentje uit de collectie van onze Heemkundekring van de in de oorlog bij een granaatontploffing in de Striensestraat omgekomen Jan van Creij en zijn 18 jarige dochter Mechelien. De tekst luidt:

BIDDEN WIJ VOOR DE ZIELEN VAN ZALIGER

JOHANNES VAN CREIJ

Lid van de Aartsbroederschap Der H. Familie;
Echtgenoot van

ELISABETH VAN ROSSUM - Geboren te
Rosmalen - 20 oktober 1898

Waar en hoe het einde van ons leven komt, weet God alleen. Hij was een goed Christen, goede Vader en goed Echtgenoot.....Beiden zijn niet door den dood verrast of overwonnen; zij blijve in onze herinnering.
Dierbare Echtgenoot, blijf als altijd, ook nu nog in oprechte liefde voor onze kinderen, opdat wij elkander weder zien in den hemel.
En gij kinderen leeft in vrede en in deugd met uwe moeder want God heeft haar dochter en

MECHELINA VAN CREIJ

Oud-lid der Kleine Congregatie, Lid der congregatie van de Kweekschool in Schijndel,

Geboren te Rosmalen
18 juni 1926

uwe lieve Zus om haar onschuld opgenomen en bid voor ons als zij gekomen is bij Maria's troon.
Bloedverwanten, Vrienden en Medeleden der H. Familie en gij Vriendinnen en Medeleerlingen, gedenk ons, opdat wij spoedig komen in het Eeuwige Licht.
Onbevleete Moeder Maria, bid voor ons.
H.Hart van Jesus wees ons barmhartig.

Twee “dubbelbidprentjes” met links een echtpaar uit Scheveningen, overleden resp. 2 en 6 mei 1916 en rechts een echtpaar uit Den Dungen waarvan de man overleed in 1917 en de vrouw in 1936.

Nog twee bidprentjes die bijzonder zijn: links een prentje in het Nederlands en het Frans van een vrouw uit Lieshout die in 1920 is overleden en rechts een prentje met een omranding in kantmotief van een man die in 1888 gestorven is in Amsterdam. (Bidprentjes uit collectie Krien van Hirtum)

Rusmollese Portretten(2): Gemma Vugs - van Creij

Rusmalense portretten

Niets zo mooi als het lezen van verhalen over en door echte Rosmalenaren over “ons eigen durpke.” Het lijkt de redactie van Rosmalla dan ook een leuk plan om in ons blad een serie te beginnen waarin Rosmalenaren vertellen over hun eigen leven, nu en vroeger. Dat idee is niet nieuw: zo’n jaar of vijf, zes geleden nam de heemkundekring het initiatief om een serie interviews af te nemen en die te publiceren in het toenmalige Rosmalens Nieuwsblad, en later in de Bossche Omroep. Ria Beekers-Pennings, Marijke van der Leest-Pennings, Zus van de Plas-van Zuylen, Ger Vugs en Peter der Kinderen gingen aan de slag. Zij allen gaven Rosmalla toestemming om de serie opnieuw uit te brengen. Via ons blad worden ze dan in alle eeuwigheid bewaard!

U houdt er natuurlijk bij het lezen wel rekening mee dat sommige gebeurtenissen wel gerelateerd zijn aan de tijd waarin de gesprekken plaatsvonden!

De redactie

In de Raadhuisstraat woont Gemma Vugs-van Creij met haar man Wil. Gemma staat in Rosmalen goed bekend als de jongste dochter van Hein van Creij en Doortje van Niftrik. Ze is geboren op 17 maart 1952 op de Boerderij aan

de Striensestraat nr. 5. Deze straat werd vroeger ook wel de Creijenstraat genoemd omdat er zoveel Creijkes woonden, bijna allemaal familie van Gemma. De boerderij staat er nog steeds en grensde vroeger met de achterkant aan de polder en de oude OJC-velden. Nu is er een hele wijk achter gebouwd.

Gemma had 7 broers en 5 zusjes. Ze waren een

heel hechte familie. Vader had wat vee en kippen en verbouwde op het land aardappels, koolrapen, boontjes, wortels, prei enz. Gemma vertelt hierover: “Aan eten kwamen we niets tekort. Alle groenten werden geweekt en vlees was er genoeg. Luxe was er echter helemaal niet, maar dat misten we niet, omdat praktisch niemand dat had. Bij ons thuis was het wel altijd gezellig.”

Toen ze een jaar of zeven was, heeft ze eens voor een hoop paniek gezorgd. Gemma: “Ik had lucifers mee naar buiten genomen en die bij de hooiberg aangestoken. De hooiberg vloog in brand en de brandweer moest er aan te pas komen. Ik was daar zo van geschrokken en ook bang dat mijn vader boos zou zijn, hoewel hij dat eigenlijk nooit werd. Ik rende in paniek naar Ties Heymans en hield me daar schuil. Thuis brak er paniek uit, want even dachten ze nog dat ik in de hooiberg zat. Maar mijn vader ging me zoeken en vond me uiteindelijk bij de familie Heijmans. Hij was zo blij dat hij me heelhuids en gezond en wel terug vond, dat hij niet boos was.”

Van de Mariaschool, waar Gemma heen ging, weet ze zich nog te herinneren, dat deze toen een dependance had in de oude brandweerkazerne, waar Gemma nog een tijdje heeft gezeten. Van haar schooltijd vertelt Gemma verder: “Koninginnedag was altijd iets speciaals. Er werden dan spelletjes gedaan op het schoolplein, zoals zaklopen, koekhapen maar ook skelteren. Er werd dan een parcours uitgezet met balen stro en heel fanatiek streden we tegen elkaar. In het Bondsgebouw, dat grensde aan het schoolplein, werden toneelstukken opgevoerd en film gedraaid. Ik mocht dan met mijn zus Thea mee, die iets ouder was. Maar Thea nam dat niet in dank af, want geheid moest ze halverwege de film met mij naar huis omdat er films gedraaid werden zoals “Het leven van de H. Bernadette”, en “Marcelino, brood en wijn”. Die waren vaak zo droevig, dat ik het op een huilen zette en naar huis wilde.”

“Toen ik in de vierde klas zat, werd mijn moeder ernstig ziek en ze is toen overleden. Mijn oudere zussen deden het huishouden tot ze trouwden. Later namen Thea en ik deze taken over en met 7 broers hadden we onze handen vol. Die moesten 's morgens vroeg naar hun werk en wij smeerden de avond daarvoor 3 broden om mee te nemen! Ze werkten allemaal in de bouw en moesten flinke lichamelijke arbeid verrichten, dus een boterham ging er wel in. 's Morgens om half zes stonden Thea en ik op om alle thermosflessen te vullen.”

“Zaterdag was onze wasdag. Voor de middag moesten de broers nog in die tijd werken en als ze dan thuis van hun werk kwamen gingen gelijk de overalls in de was. Ze hadden er ieder maar twee, dus was het ieder weekend een klus om ze weer zo snel mogelijk gewassen, droog en eventueel versteld te krijgen voor maandag. Ze hingen aan houten rekjes rond de kachel en wij waren het hele weekend bezig met omdraaien, om ze droog te krijgen.”

Bij Gemma thuis, was het vooral 's avonds de

zoete inval. Familie, buurt en vrienden zaten gezellig in de keuken te buurten. Gemma zegt daarover: “Ook de vrienden van mijn broers en onze vriendinnen kwamen, zoals Hans Voets, Ria van Grinsven, Harrie Tibosch, Gerard der Kinderen en Gerrie van de Burgt. Onze Hein had een bandrecorder en dat was heel wat in die tijd. We zongen dan altijd liedjes mee, die hij had opgenomen. Muzikaal als we waren bespraken ons Thea en ik 's middags al wat we samen onder de afwas zouden zingen. Dat was vaak een heel repertoire zoals van de Selveras, Roy Orbison en smartlappen zoals “Het hutje in de duinen”. We hadden wel een heel repertoire nodig, want de afwas was natuurlijk ook navenant.”

Gemma ging na de lagere school naar de huishoudschool. “Van Zr. Redempta heb ik geleerd hoe ik zelf kleding kon maken. We kregen ook kookles en moesten het gekookte na afloop van de les ook zelf opeten. Natuurlijk zat daar ook wel eens iets bij, wat mislukt was, maar weggooiden vonden de zusters zonde. Dus nam ik vaak een paar plastic zakjes mee van huis, deed het daarin en dan in mijn tas mee naar huis.”

Toen Gemma 15, 16 jaar was, ging Thea gedeeltelijk in de gezinszorg werken en kwam zij voor 2 ½ dag thuis. De andere 2 ½ dag ging ze nog naar school. De rust die ze thuis niet kon vinden in het drukke gezin, zocht ze vaak bij haar vriendin Ria van Grinsven. Gemma: “Ria was enig kind en voor mij was het daar een oase van rust, dus ik kwam daar erg graag. Ria, op haar beurt, vond het bij ons weer veel gezelliger. Van mijn vader mocht ik best veel, ook al was ik de jongste. Ria en ik gingen naar soos Satisfaction in de Kentering. Ook gingen we op ons brommertje naar de Pas in Heesch en het Beatpaleis in Schayk. Ria en ik wilden natuurlijk ook met de mode mee doen. Daar hebben we ons een keer aardig mee in de vingers gesneden. We wilden graag blond haar en een bruine huid. Ik logeerde

Thea, Gemma en Wim van Creij gefotografeerd voor de vroegere kleuterschool in de Deken Fritsenstraat

bij Ria en we kochten een blondspray, die beloofde dat je in een korte tijd prachtig blond haar zou krijgen. Ook kochten we bruin zonder zon. We zagen het al helemaal voor ons: wij zouden in het weekend de blitz gaan maken! De blonde haren waren wel gelukt, maar verder zagen we eruit als indianen, die op jacht gingen, zo gevlekt was onze huid! We zagen er zo uit, dat we niet naar school konden. De moeder van Ria heeft ons toen met een schuursponsje en schuurmiddel afgeschuurd. Het bruin was er aardig af, maar het heeft weken geduurd voor onze huid weer hersteld was. De kwaliteit van toen, liet duidelijk te wensen over!”

Gemma heeft van nabij de oprichting van de Shuffles mee gemaakt. Zij heeft daar mooie herinneringen aan: “Voor ons brak een mooie tijd aan, toen de band de Shuffles werd opgericht. Mijn broer Jan was drummer van die band. Repeteren deden ze bij ons in het kippenhok of op stal. Daar kwam natuurlijk veel jeugd op af en het was dan ook altijd heel gezellig. Bij optredens gingen Ria en ik altijd mee en we zaten dan natuurlijk eerste rang. Door de aanwezigheid werd er geld uitgelegd en daarvan werd er dikbuiken

bier, limonade en frites gehaald. Allemaal heel gezellig. Toen ze een plaatje maakten: “Cha la la, I need you”, stonden ze zelfs zes weken in de top veertig op de tweede plaats! Elke week werd op dinsdag bekend gemaakt hoeveel de plaat was gestegen. Een hele spannende, maar ook leuke tijd! En opeens hadden ze een gouden plaat: er waren 100.000 singels verkocht. Bij ons thuis was het een gekkenhuis. De bandleden werden gehuldigd, werden ingehaald in Rosmalen in een open wagen en door de burgemeester ontvangen. Wat een feest was dat! Toen ze bekend werden, gingen ze steeds verder van huis optreden en weer mochten wij mee. Willem van Helvoirt was onze vaste chauffeur. Als we dan 's nachts van de optredens thuis kwamen, was het verzamelen bij ons thuis en werden er op stal eieren gebakken. Vader deed de deur nooit op slot en vertrouwde iedereen 100 %. Maar ging je een keer over de schreef, dan kon je het wel schudden: dat kwam nooit meer goed! Al met al: een tijd, die ik nooit had willen missen!”

In die tijd heeft Gemma ook haar man Wil Vugs leren kennen. Ze kwamen elkaar wel eens tegen tijdens optredens, maar wat later werd het toch serieus. Gemma was toen 18 jaar.

In 1973 zijn ze getrouwd en ze kregen twee dochters, Joyce en Patricia. Inmiddels hebben ze ook een kleinkind, Esmee.

De familie van Hein en Doortje van Creij-van Niftrik.

***vlnr. achterste rij:
Annie -Ties - Eduard - Bert
- Piet - Nellie.***

***Voorste rij:
Hein - Sjaan - vader Hein
met op schoot Wim - Thea -
moeder Doortje met op
schoot Gemma - Leen - voor
haar Jan.***

Kwartierstaat van bekende Rosmalenaren - 24

<p>16. Henricus Verbisen</p> <p>* Tilburg, 13-09-1780 + Tilburg, 07-02-1825 zoon van Johannes Verbisen / Norberta Donders</p> <p>x Tilburg, 24-04-1811</p>	<p>18. Arnoldus Teurlings</p> <p>* Enschoot, 11-12-1799 + Casteren, 06-04-1895 zoon van Adriaan Teurlings / Antonetta van den Boer</p> <p>x Tilburg, 18-02-1830</p>	<p>20. Henricus J. van Lith</p> <p>* Rosmalen, 11-07-1792 + Rosmalen, 28-04-1869 zoon van Theodorus van Lith / Catharina van Dinther</p> <p>x Heesch, 13-01-1830</p>	<p>22. Johannes v.d. Bosch</p> <p>* Geffen, 19-02-1796 + Nuland, 17-11-1863 zoon van Dielis v.d. Bosch / Johanna van Weert</p> <p>x Nuland, 23-05-1824</p>	<p>24. Lambertus Heijmans</p> <p>* Rosmalen, 10-01-1801 + Rosmalen, 23-01-1879 zoon van Andries Heijmans / Johanna Th. v.d. Doelen</p> <p>x Rosmalen, 25-02-1827</p>	<p>26. Theodorus Hanegraaf</p> <p>* Rosmalen, 24-09-1814 + Rosmalen, 27-03-1890 zoon van Antonie H. Hanegraaf / Johanna P. Boerdonk</p> <p>x Rosmalen, 03-04-1846</p>	<p>28. Gijsbertus Hack</p> <p>* Den Dungen, 17-08-1812 + Berlicum, 16-11-1885 zoon van Petrus Hack / Maria de Hommel</p> <p>x Berlicum, 10-05-1839</p>	<p>30. Johannes vd Heijden</p> <p>* Rosmalen, 26-01-1816 + Rosmalen, 26-06-1894 zoon van Evert vd Heijden / Maria Van Lith</p> <p>x Rosmalen, 05-05-1842</p>
<p>17. Henrica Kolen</p> <p>* Tilburg, 12-02-1790 + Tilburg, 08-09-1857 dochter van Petrus Kolen / Cornelia Deckers</p>	<p>19. Anna Marg. van der Loo</p> <p>* Tilburg, 27-03-1797 + Gilze, 02-08-1846 dochter van Peter van der Loo / Johanna Smulders</p>	<p>21. Henrica v.d. Akker</p> <p>* Heesch, 13-01-1797 + Rosmalen, 25-03-1862 dochter van Johannes v.d. Akker / Helena Hanenberg</p>	<p>23. Allegonda van Uden</p> <p>* Nuland, 20-04-1792 + Nuland, 10-03-1857 dochter van Johannes van Uden / Johanna Verhoeven</p>	<p>25. Johanna Gloudemans</p> <p>* Rm / Nuland, 04-03-1803 + Rosmalen, 10-01-1868 dochter van Theodorus A. Gloudemans / Petronilla van de Ven</p>	<p>27. Hermina AVR van Hagens</p> <p>* Nuland, 23-03-1822 + Nuland, 09-04-1856 dochter van Jan Willem FJ van Hagens / Jacoba Elisab. Roda</p>	<p>29. Henrica van Hijnsbergen</p> <p>* Berlicum, 18-08-1809 + Berlicum, 31-12-1885 dochter van Antonij van Hijnsbergen / Hendrien van Balkom</p>	<p>31. Hendrina HOEFS</p> <p>* Rosmalen, 18-02-1818 + Rosmalen, 26-12-1867 dochter van Jan Hoefs / Catharina Verhallen</p>
<p>8. Johannes N. Verbiesen</p> <p>* Tilburg, 08-03-1823 + Tilburg, 28-07-1883 x Tilburg</p>	<p>9. Anna Norb. Teurlings</p> <p>* Tilburg, 10-03-1832 + , na 09-11-1898 20-05-1858</p>	<p>10. Theodorus van Lith</p> <p>* Rosmalen, 27-12-1831 + Rosmalen, 01-02-1891 x Rosmalen</p>	<p>11. Johanna v. d. Bosch</p> <p>* Nuland, 25-02-1825 + Rosmalen, 02-05-1900 18-10-1866</p>	<p>12. Adrianus Heijmans</p> <p>* Rosmalen, 06-11-1842 + Rosmalen, 02-10-1906 x Nuland</p>	<p>13. Antonia Hanegraaf</p> <p>* Nuland, 08-02-1850 + Rosmalen, 26-11-1891 31-08-1870</p>	<p>14. Marinus Hak</p> <p>* Berlicum, 08-03-1849 + Rosmalen, 10-02-1930 x Rosmalen</p>	<p>15. Maria Anna v.d. Heijden</p> <p>* Rosmalen, 29-03-1852 + Rosmalen, 25-04-1920 24-04-1876</p>
<p>4. Johannes Baptist Verbiesen</p> <p>* Tilburg, 21 februari 1865 + Rosmalen, 1 september 1909 x Rosmalen</p>	<p>5. Hendrika Cornelia van Lith</p> <p>* Rosmalen, 13 maart 1870 + Rosmalen, 12 oktober 1946 9 november 1898</p>		<p>6. Theodorus Heijmans</p> <p>* Rosmalen, 14 augustus 1874 + Rosmalen, 8 december 1955 x Rosmalen</p>		<p>7. Hendrica Hak</p> <p>* Rosmalen, 10 september 1876 + 's-H.bosch, 12 juli 1951 18 april 1902</p>		
<p>2. Theodorus Cornelis (Dirk) Verbiesen</p> <p>* Rosmalen, 11 juni 1901 + Rosmalen, 22 september 1987 x Rosmalen</p>				<p>3. Anna Maria Heijmans</p> <p>* Rosmalen, 27 oktober 1906 + Rosmalen, 22 mei 1983 10 juli 1935</p>			
<p>Tweeling Johannes Baptist Maria (Jan) en Theodorus Maria (Theo) Verbiesen * Rosmalen D 14a, 26 april 1936</p>							

Etymologie - 2

Harry Coppens

De bokkenpruik op hebben.

Deze uitdrukking herinnert aan de pruikentijd. De bokkenpruik was eigenlijk een pruik van bokkenhaar, later een pruik van hard, stug haar en uiteindelijk sloeg de zegswijze op de drager van de pruik als deze zich als een bok gedroeg. Het gezegde is verwant aan de uitdrukking slecht gemutst zijn. De wijze waarop iemand zijn muts op het hoofd heeft gezet geeft aan hoe zijn stemming is.

Er met de pet naar gooien.

De pet werd vroeger veel gedragen als hoofddekkel. De pet had men praktisch altijd op met bruiloften en tijdens het eten. Alleen bij het gebed voor en na het eten zette men hem uit eerbied af.

Het is een hangijzer. (een last)

Boven de haard hing de haal. Daarmee werd een verstelbaar hangijzer bedoeld en diende om een pot of ketel aan te hangen. Aan de haal boven het vuur zit gewoonlijk veel roet. Het reinigen was dus een vies karwei.

Ergens een stokje voor steken.

Hierbij moet je denken aan een stok die als grensdienst doet waardoor een hek of deur gesloten kan worden.

Met de deur in huis vallen.

Vroeger gaf de voordeur direct toegang tot de woonkamer. Wie zonder kloppen of anderszins binnen kwam, viel dan vrijwel letterlijk met de deur in huis.

Een paard met schurft is bang voor de roskam. (Iemand met een slecht geweten is bang voor kritiek).

De roskam is een metalen instrument met twee of meer rijen stompe tanden en een handvat om

vuile dieren mee schoon te maken. Op plaatsen waar de huid dun is moet men de roskam voorzichtig gebruiken, anders gaat de huid stuk en zal het paard pijn lijden'

Hij krijgt krassen op de horens. (hij begint oud te worden.)

Met die krassen bedoelt men de groeiringen op de horens van runderen. Telkens gedurende de tijd voor en na het afkalven wordt er door het groeiende kalf, respectievelijk de hoge melkproductie zeer veel van de moederkoe geverg'd.

Met als gevolg dat de in deze periode gevormde hoornlaag dunner is dan normaal wat zich naderhand als een ring aftekent. Het aantal ringen op de horens geeft dus aan hoeveel keer het dier gekalvd heeft. Nu kalven onze koeien meestal voor het eerst op 2-jarige leeftijd en vervolgens ieder jaar, zodat de leeftijd in jaren doorgaans gelijk is aan het aantal ringen plus 1.

De kolder in de kop hebben. (een dwaze bui hebben)

De kolder is de rondgang in de rosmolen. Het paard moest over dit pad eindeloze rondjes lopen. Werd het paard niet tijdig verwisseld dan werd het gek.

Deze rosmolens kwamen zowel in de stad als op het platteland voor.

Met oogkleppen lopen. (Beperkte visie hebben)

Deze uitdrukking is ontleend aan het gebruik om paarden die voor een wagen lopen oogkleppen op te zetten om te voorkomen dat zij opzij kijken en schrikken van het andere verkeer.

Pal staan. (onverzettelijk zijn)

De pal is de pen of haak, waarmee men een wiel kan vastzetten. Tijdens het rijden komt er grote druk op te staan. De pal voorkomt dat het wiel dan van de as afschiet.

Botje bij botje leggen. (samen betalen)

Botje was in de Middeleeuwen een zilveren muntstuk dat in verschillende Nederlandse gewesten in omloop was en in de regel gelijk was aan vier duiten of een halve stuiver.

Ongelikt.

Komt meestal voor in de uitdrukking ‘n ongelikte beer. Volgens het volksgeloof zou het jonge beertje eerst door de moeder in de juiste vorm gelikt worden. Anderen denken dat het afgeleid is van het werkwoord likken (glad maken, polijsten)

Pils.

Verkorting van Pilsener bier, bier dat in Pilsen gebrouwen wordt.

Radar.

Radar (Engels) Radio detection and ranging .Het opsporen en bepalen van de positie van schepen en vliegtuigen door middel van korte radiogolven.

Rats.

Soldatenwoord, door elkaar gekookte groenten en aardappelen en is ‘n verkorting van ratjetoe. Komt uit het Frans, ratatouille (hutspot)

Iemands bakermat.

De bakermat was vroeger een mand van hout of vlechtwerk voorzien van een hoge rug (tegen tocht) In die mand zaten baker en kind, wanneer de laatste verschoond en verzorgd diende te worden.

Daar heb je de poppen aan het dansen.

De zegswijze is ontleend aan het poppenspel van Jan Klaassen. In dit spel krijgt hij dikwijls spreekwoordelijke ruzie met Katrijn.

Een blok aan het been.

Het blok was een zware houten kluister (boei) dat een gevangene om het been, de arm of de hals werd geslagen.

Het loopt met een sisser af.

Misdadigers werden vroeger soms gebrandmerkt met een gloeiend heet gemaakt ijzer, waarin het wapen van de stad was afgebeeld. en dat dan tegen de huid van de veroordeelde werd gehouden. Dit brandmerk was nooit meer weg te krijgen. Veroordeelden die minder zware misdaden hadden gepleegd, werden alleen maar geschroeid met een ijzer zonder stadswapen. Dat siste maar heel even, zodat men zei dat het voor hen met een sisser afliep.

Februari.

Februari was de laatste maand van ‘t Romeinse jaar en alles werd dan nog eens goed schoongemaakt en gereinigd. Februari was dan ook de maand van de reiniging.

Infanterie.

Dit woord is afgeleid van infante, dat soldaat te voet betekent.

Jeep.

Afgeleid van de afkorting G.P.(General Purpose) Voor algemene doeleinden G. wordt in’t Engels uitgesproken als Dzji en P als Pi: Samengevoegd werd G.P uitgesproken als Dzji pi en werd vervolgens Jeep.

Krokodillentranen.

Volgens ‘n oud volksgeloof bootst hij ‘t schreien van een kind na om voorbijgangers te lokken. Volgens anderen stort hij tranen omdat er zo weinig vlees aan ‘t hoofd van ‘t slachtoffer zat.

Ledikant.

Is afgeleid van het franse lit de camp. De vorm ant is waarschijnlijk ontstaan naar andere woorden op ant.

Januari.

Januari wordt de louwmaand genoemd. Louwen is een bijvorm van looien. Looien is het zo behandelen van huiden met dierlijke ,plantaardige. of minerale stoffen dat ze in leer over gaan.

“Niets zal de waakzamen voorbij gaan”

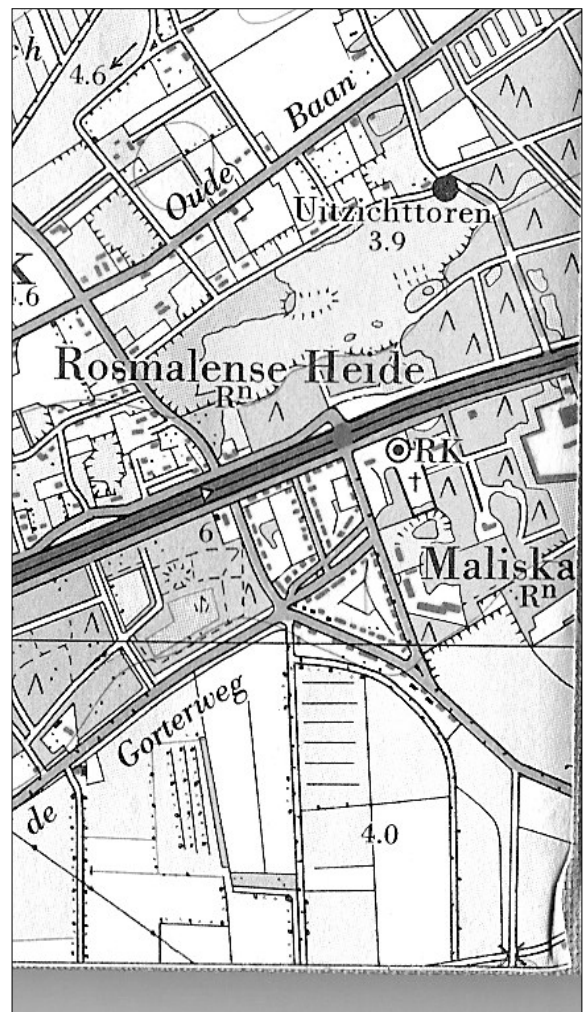
Gerrit Mol

In de vorige Rosmalla las u een aantal wetenswaardigheden over de zandverstuiving. Daarin werd kort gesproken over de “bb-toren” die daar vermoedelijk tot rond 1960 gestaan heeft. Enkele restanten ervan zijn nog duidelijk te zien op de plek die op het kaartje is afgebeeld.

Sinds het zoeken en praten over de zandverstuiving heeft met name Ton Verstappen uitvoerig navraag gedaan in het dorp naar wetenswaardigheden over deze toren. Ook speurwerk op internet leverde gegevens op, die het Rosmalense beeld verduidelijken. In het onderstaande leest u algemene informatie over luchtwachtorens en Bescherming Bevolking, in relatie tot de toren waarvan de resten in de zandverstuiving dus nog zichtbaar zijn.

Op 1 mei 1950 werd het Korps Luchtwacht Dienst (K.L.D.) als onderdeel van het Commando Luchtverdediging van de Koninklijke Luchtmacht opgericht met als taak het signaleren, melden en blijven volgen van vijandelijke vliegtuigen die het Nederlandse luchtruim tot op een hoogte van 5.000 voet (1.500 meter) binnenvlogen. Tevens moesten vijandelijke parachutistenacties en ABC (aatom, biologische en chemische) aanvallen gemeld worden. Het was een vervolg op het in 1921 opgerichte Vrijwillig Landstormkorps Luchtwachtdienst. Motto van deze dienst was “Niets zal de waakzamen voorbij gaan.”

Een systeem van luchtwachtposten met een landelijke dekking werd opgezet. De toenmalige radarapparatuur was nog ongeschikt voor snelle, laagvliegende vliegtuigen. Maar op gehoor konden vliegtuigen op een afstand van acht kilometer worden waargenomen en daarom konden de posten op een onderlinge afstand van zestien kilometer geplaatst worden. Er werden tussen met name 1951 en 1955 in totaal 276 posten

ingericht waarvan 137 op bestaande gebouwen, zoals torens, molens, watertorens, en 138 op speciaal ontworpen zogenaamde raatbouwtorens. De luchtwachtposten werden per 3 in een driehoek geplaatst. Dit werd een kring genoemd. Nederland was verdeeld in 8 sectoren. De kring Rosmalen was de kring 8^E. Hierin bevonden zich drie torens: Rossum, Oss en Sprokkelbosch. Het netwerk kostte tientallen miljoenen: in 1951 kostte bijvoorbeeld een toren van 15 meter

9.500 gulden en een van 20 meter 12.200 gulden. Daarbij kwamen nog de kosten voor het fundament, die varieerden tussen de 1.500 en 4.000 gulden. De kosten van de training van de vrijwilligers bedroegen daarnaast tussen de 100 en 300 gulden per persoon per jaar.

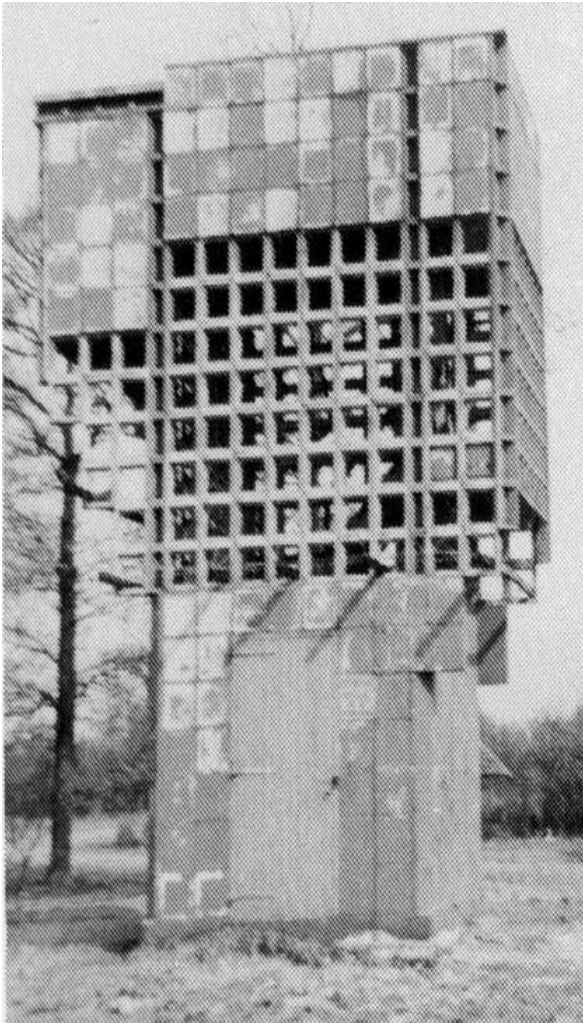
Per toren moesten op elk moment van de dag 2 mensen aanwezig zijn: een waarnemer die vliegtuigen moest lokaliseren door middel van een positiebepalend luchtwachtinstrument en een 'verbindingsman' die per microfoon en koptelefoon contact had met omringende luchtwachtstorens en het centrale commandocentrum in Zeist. In totaal werden 5200 mensen nodig geacht, die per tweetal elk 3 uur een toren zouden moeten bemannen, waardoor er 16 mensen per luchtwaarnemingstoren nodig waren. Daarnaast waren mensen nodig voor de onderlinge communicatie en de coördinatie van het geheel. Voor de

vrijwilligers werd gezocht naar lokale mannelijke burgers (aanmeldingen van vrouwen werden niet geaccepteerd) tussen de 16 en 60 jaar die goede ogen en oren hadden en over een goede conditie beschikten; ze moesten in staat zijn bij een waarschuwing snel de trappen van de toren te beklimmen. Elke vrijwilliger kon op vrije avonden een militaire training in het spotten van vliegtuigen krijgen en werd voorzien van een uniform. Toen in 1958 de vrijwilligersmedaille werd ingesteld, kwamen ook vrijwilligers van de KLD hiervoor in aanmerking.

In de periode 1953-1964 nam de snelheid van de vliegtuigen toe tot rond de geluidssnelheid en verbeterde de radarapparatuur. In 1964 is het KLD sterk ingekrompen, alleen in de noordelijke provincies bleef het nog een paar jaar bestaan. In 1968 volgde de definitieve opheffing

Het oude boerderijtje van Gijsje Vorstenbosch dat ongeveer tegenover de toren stond.

van het KLD. Ondanks veel navraag heb ik helaas geen specifieke activiteiten gehoord over onze eigen toren. Ik heb ook niemand getroffen die hier werkzaamheden heeft gezien van de Luchtwacht. Ik hou me zeer aanbevolen voor meer wetenswaardigheden.

Het korps Luchtwachtdienst is, zoals gezegd, in 1964 nagenoeg opgeheven omdat de snelheid van de vliegtuigen zo toegenomen was dat visuele herkenning niet meer functioneerde. Een tiental raafbouwtorens werden overgenomen door de Bescherming Bevolking welke er apparatuur plaatste voor het localiseren van een atoombom-inslag. Naast de torens werd een on-

dergrondse schuilplaats voor vier personen gebouwd. Deze functie verviel in 1980 of 1989 en ook deze torens werden afgestoten.

Tonny te Loo uit het Gelderse Bredevoort vertelt in het verhaal Willem van Aalten over zijn belevenissen als kind in zo'n luchtwachtoren. Blijkbaar stond in zijn omgeving eenzelfde toren als de "onze." Hier volgen zijn belevenissen: De derde attractie was de vierkante, grijze, betonnen toren, die nog wel de meeste indruk op me maakte. Door de holle gaten kijkend zag ik een trap naar boven lopen.

Nu zou ik deze sombere constructie vergelijken met een bouwwerk in Kabul na een bombardement.

De toren die tussen 't Noorden en de Watertoren, vlakbij de vuilnisbelt stond, was het symbool van de Koude Oorlog. Vader noemde het "de Luchtmachtoren".

Soms zag ik er mannen lopen in een uniform dat dezelfde kleur had als hun toren; betonmannetjes leken het. Ik stelde me voor dat ze vanuit hun toren de hemel afspeurden naar Russische straaljagers. Als ze een MIG zagen, die ons luchtruim schond, dan zouden ze ogenblikkelijk onze luchtmacht waarschuwen, die hen dan wel mores zou leren. Helden waren het in mijn ogen en elke nacht waakten ze over me. Jaren later heb ik met vriendjes deze toren eens stiekem beklommen, over de roestige treden en langs de door betonrot aangetaste muren. Het uitzicht viel tegen.

Een van ons bedacht dat een MIG al boven Amsterdam zou zijn voordat het telefoontje uit Aalten onze luchtmacht zou bereiken. De grijs geklede helden van vroeger werden lachwekkende figuranten in een bizar toneelstuk.

De "luchtmachtoren" is jaren geleden gesloopt en steeds minder mensen herinneren zich dit bouwwerk, dat een grijs symbool was uit een tijdperk van "zwart-wit denken".

Dan nu naar de Bescherming Bevolking (BB).

Ik wil daarover even uitweiden omdat onze Rosmalense toren in de volksmond “bb-toren” werd genoemd. Wellicht ten onrechte, zoals uit het volgende blijkt. De BB was een civiele beschermingsorganisatie die in 1952 werd opgericht om de Nederlandse Bevolking in tijd van oorlog te kunnen beschermen. De organisatie was opgezet naar Engels model waar de civiele beschermingsorganisatie een belangrijke rol had gespeeld tijdens de Tweede Wereldoorlog. De taak die de overheid aan de BB had toebedeeld, was die van het verrichten van steun aan de bevolking onder bijzondere omstandigheden zoals de gevolgen van oorlogshandelingen, maar ook grootschalige rampenbestrijding. Daarnaast was de Bescherming Bevolking belast met het voorlichten van burgers. Begin jaren '50 ging men nog uit van een oorlog met conventionele wapens, maar vanaf de tweede helft van de jaren '50 werd duidelijk dat de Derde Wereldoorlog zeer waarschijnlijk met atoomwapens zou worden uitgevochten.

De BB had een kern van vaste medewerkers (staf) en verder bestond de organisatie uit vrijwilligers. In 1956 telde de organisatie BB ruim 160.000 vrijwilligers. Er waren ongeveer 200.000 medewerkers nodig om de organisatie volledig te bemensen. Ondanks een intensieve wervingsactie lukte het niet om de organisatie compleet te krijgen. Intussen was de militaire veronderstelling ook gewijzigd. Nederland moest zich voorbereiden op de mogelijkheid van een atoombomoorlog. Er werd een nieuw dienstvak opgericht, de A-B-C dienst (Atomair, Bacteriologisch en Chemisch). Men had ongeveer 40.000 extra goed getrainde functionarissen nodig. Om dit doel te bereiken werd in 1958 gestart met het invoeren van de noodwachtplicht. Burgers werden verplicht om deel te nemen aan de organisatie BB. Langzaam verdween de vrijwilliger uit de organisatie. Door het invoeren van de noodwachtplicht kwam de organisatie in zeer korte tijd op sterkte. Tot het opheffen van de organisatie in 1985 blijft de noodwachtplicht van kracht.

Ook Rosmalen kende een BB-afdeling. Die werd vanuit de provincie in het leven geroepen. Volgens Jos Vos, lid van onze heemkundekring, was die in het leven geroepen door Gerard Philips, ambtenaar bij de provincie. Mede-redactielid Krien van Hirtum vertelde, dat deze Philips ook een BB-schuilplaats bouwde in de kelder van de provincietoren. Jos Vos wist te vertellen dat hijzelf als vrijwilliger gevraagd werd bij de afdeling Rosmalen door een opzichter van de toenmalige gemeente Rosmalen, de heer Van Maaren. Elke dinsdagavond werd er geoefend in de voormalige kleuterschool in het dorp. Daar werd vooral voorlichting gegeven over hoe je hulp kon verlenen aan burgers in geval van atoom- of andere aanvallen. Ook werd er - en nou komt het - ook wel geoefend in en nabij onze “bb-toren.” Met name leerden de bb'ers daar hoe je mensen van grotere hoogte naar beneden kon transporteren. Jos kan zich herinneren dat er een keer een grote oefening plaatsvond met politie, brandweer, EHBO en Bescherming Bevolking BB. Jos was, zoals gezegd, vrijwilliger. Hij kan zich niet meer herinneren wanneer het lidmaatschap van de BB verplicht werd en hoe vrijwilligers en “echte” bb'ers gingen samenwerken. Wel noemde hij veel namen van leeftijdgenoten die net als hij leerden hoe ze hun dorpsgenoten konden beschermen.

Het verhaal van Jos is strijdig met een opmerking van de heer Mark Witte van de NCBB, een organisatie die zich bezig houdt met het bestuderen en bewaren van de archieven van de BB. Hij beweert dat de Rosmalense toren niet gebruikt werd voor BB-doeleinden. Dat kan officieel wel zo geweest zijn, maar wie Jos Vos kent, weet dat je die niet gauw op historische onjuistheden zult betrappen. De overheid en haar organisatie BB gingen uit van de mogelijke gevolgen van een atoomaanval, maar zagen ook mogelijkheden om deze ramp te kunnen doorstaan, mits men zich goed zou voorbereiden. Men hield rekening met een beperkte aanval met atoomwapens op vliegvelden en havengebied.

In 1985 werd de organisatie opgeheven. Terug naar onze eigen toren. Die vertoont sterke gelijkenis met de toren die u gemakkelijk kunt vinden door naar Rossum te fietsen en dan de sluis Sint-Andries over te steken.

U vindt dan aan uw linkerhand een soort fort, waar de toren te vinden is. Het gebied is sinds kort opengesteld.

De eerder genoemde Mark Witte verschaftte ons wel enige technische gegevens over onze toren, waarvoor dank.

Specificatie toren te Sprokkelbosch:

-uitvoering Raattoren

-Hoogte tot onderzijde observatiecabine = 5,94 meter

-grondoppervlakte 3,90 x 3,10 meter

-afmeting observatiecabine = 5,24 x 3,60 meter met een hoogte van 1,40 m.

Als ik goed reken, moet de hoogte van de toren dus zo'n 7 meter zijn geweest.

Ik kan me voorstellen dat de meisjes en jongens uit de omgeving van de zandverstuiving graag het hoogste punt wilden bereiken! Via het Legermuseum in Delft kregen wij een uitvoerig artikel in handen uit Saillant, kwartaalbericht van de Stichting Menno van Coehoorn. Daarin onder andere een kaartje van alle luchtwachttorens in Nederland. Daarvan zijn er nog achttien te zien. De dichtstbijzijnde is in Rossum, zoals gezegd, maar die in Groesbeek is mogelijk gemakkelijker te bezichtigen, omdat die nog wordt gebruikt als mobiel communicatiecentrum.

Dit fraaie stukje hei lag tegen de zandverstuiving. Thans staat hier autobedrijf Vorstenbosch aan de rotonde in de Oude Baan. In het eerste boerderijtje rechts woonde Jan "Pék" Vorstenbosch

De Sint Lambertuskerk te Rosmalen

Hendrik Willem Valk

Bij gelegenheid van het afscheid van Burgemeester von Heijden schreef architect Hendrik Willem Valk een artikel over de Sint Lambertuskerk in Rosmalen. In dit artikel komt vooral de bouwtechnische historie van de kerk aan bod.

Gezien vanaf de pastorie is het silhouet van de kerk interessant en boeiend. We zien de bestanddelen: het priesterkoor, de kruisarmen, het hoofdschip, de zijbeuken met het basilikale motief en als sluitstuk de toren. Dit levendige totaalbeeld heeft een eigen karakteristiek en gebonden silhouet.

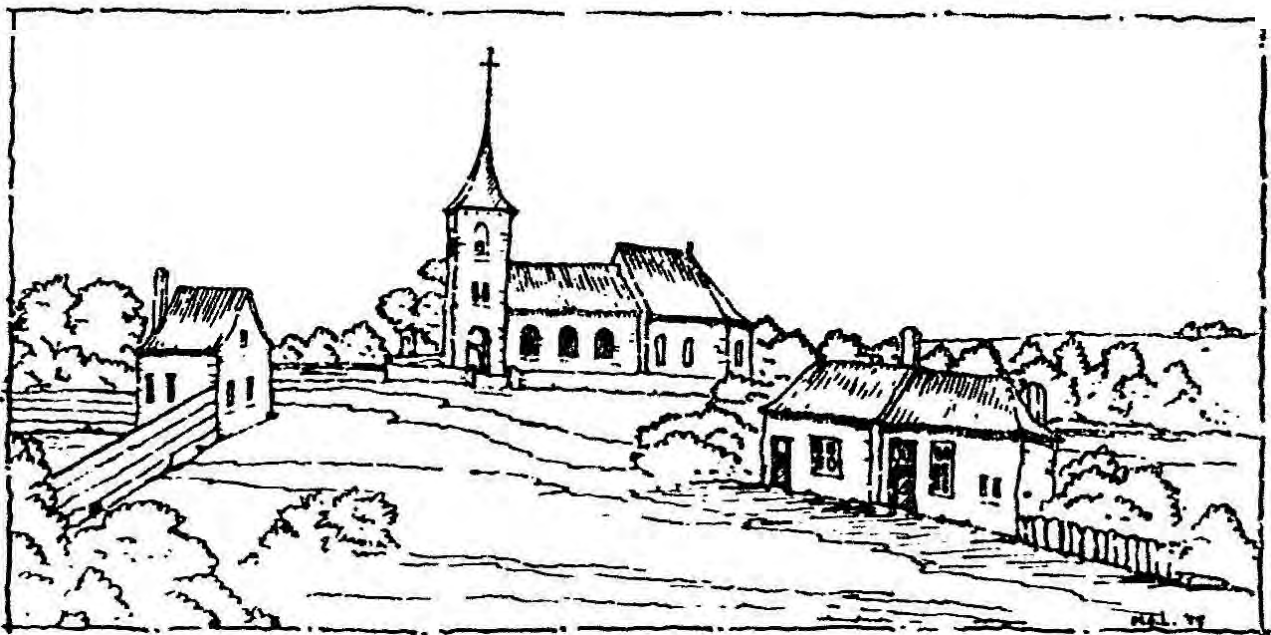
Schoner nog was de aanblik vóór 1911. In 1911 werd het priesterkoor als het ware verrold, meer Oostwaarts, om er een tweede kruisarm aan te kunnen toevoegen. Dit werk werd uitgevoerd door Architect Frans Ludewig uit Nijmegen.

We zouden in de waan gebracht kunnen worden,

dat deze kerk in oorsprong met een dubbel transept zou zijn gebouwd en dit is dus niet het geval. Hoewel deze verbouwing niet onverdienstelijk te noemen is, blijft de gekopieerde vormgeving echter een bezwaar. Laten we nu de kerk eens van meer nabij gaan bekijken.

We zien dan, dat het dak van het hoofdschip een deel der galmgaten van de toren bedekt. We zouden kunnen zeggen, het dak zit te hoog of de toren is te laag. Wat is het geval? De betrekkelijk lage toren was vroeger hoog genoeg, toen de kerk een lager dak had. Van dit lagere dak vinden we nog aftekeningen, ook wel „moeten" genoemd, onder het huidige dak tegen de gevel bij het begin van het priesterkoor. Er stond dus een lagere kerk tegen de kloeke, korte toren met zijn mooie geleding in drieën in de hoogte, bekroond door dezelfde markante spits en in juiste verhouding tot de lengte van het kerkdak.

Wanneer werd dit hogere dak aangebracht? Waarschijnlijk in 1550. We vinden die datum, in de merkwaardige Mariakapel aan de Zuidzijde

Copie-afbeelding R.K. Kerk Rosmalen aanwezig in Prov. Gen. K. en W. 's-Bosch.

van de toren op een der kraagsteentjes van het vijfzijdig kruisgewelf aangegeven.

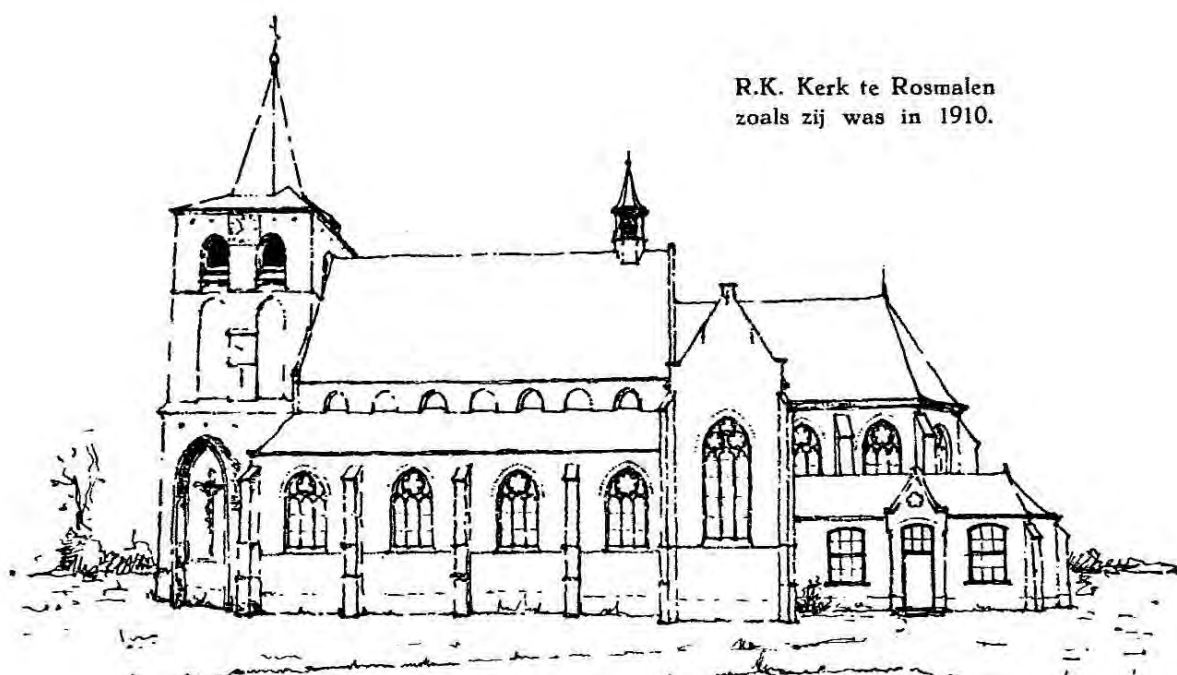
Het wil ons voorkomen, dat het gedeelte van de kerk tussen toren en priesterkoor, maar met inbegrip van de oorspronkelijke kruisarmen en de Mariakapel, in 1550 geheel tot stand kwam; een verbouwing dus van een nog oudere kerk.

De toren is wel het oudste deel van deze, thans zichtbare, kerk en het priesterkoor, dat er in 1910 stond, was wellicht iets jonger dan de toren. Zeer waarschijnlijk is de toren tegen een oudere tufstenen kerk gebouwd omstreeks 1400. Deze toren, met zijn vierkante traptoren aan de Noordzijde, bezit daartoe de kenmerkende eigenschappen.

Het valt ons op, dat wij tegen de zijbeuk de gebruikelijke „contreforten" aantreffen voor de versteviging van het gebouw, maar dat wij deze missen boven de lessenaarsdaken tegen de daarboven opgaande muren met de daarin geplaatste vensters, het z.g. „basilicale motief". Wij kunnen hieruit afleiden het gemis van stenen gewelven binnen in het kerkship, welke deze tegensteunen zouden vergen. Dit „basilicale motief" geeft het kerkgebouw een rijkere geleding dan

indien wij zijbeuken en middenschip onder een doorlopend dak verenigen. Ook een dwarspand of kruis verhoogt deze geleding en draagt bij tot dit boeiender geheel. Door vergelijkingen met andere kerken, die geen transept hebben en eveneens geen basilikaal motief, is dit overtuigend aan te tonen.

Bij deze beschouwing van de buitenzijde valt ons voorts op, dat het metselwerk van kerk en toren „doorspekt" is met lagen van andere steensoort en kleur, nl. van natuursteen en in dit geval van tufsteen. Deze tufsteen werd in ons land algemeen gebruikt, toen de voornaamste gebouwen, die oorspronkelijk van hout waren, door stenen gebouwen werden vervangen. De eerste stenen kerkgebouwen van tufsteen komen in ons land zo omstreeks het jaar 800 voor, terwijl het bouwen in baksteen zo omstreeks het jaar 1300 aanvangt. Deze tufsteenbanden zijn zeer waarschijnlijk genomen uit de kleinere kerk in tufsteen, die hier op dezelfde plaats stond en waarvan de tufstenen fundamenten onder de tegenwoordige kerkvloer zijn teruggevonden, zodat dus onze toren tegen een tufstenen kerk werd geplaatst.

R.K. Kerk te Rosmalen
zoals zij was in 1910.

Deze kerk werd dan omstreeks 1550 gesloopt. Toen men met de toren ook een nieuw priesterkoor aan deze tufstenen kerk bouwde, gebruikte men de oude tufsteen van het koor aan de voet van de toren. Binnen in de toren wijst ons een oude opening aan de Oostzijde nog de hoogte aan van deze tufstenen kerk, als toegang naar de zolder.

Bekijken we de vensters van de zijbeuken, dan zien we, dat deze te kwader ure naar beneden toe langer zijn gemaakt en wel door de stenen waterlijst heen. Deze waterlijst liep, zoals gebruikelijk, rondom het gebouw door.

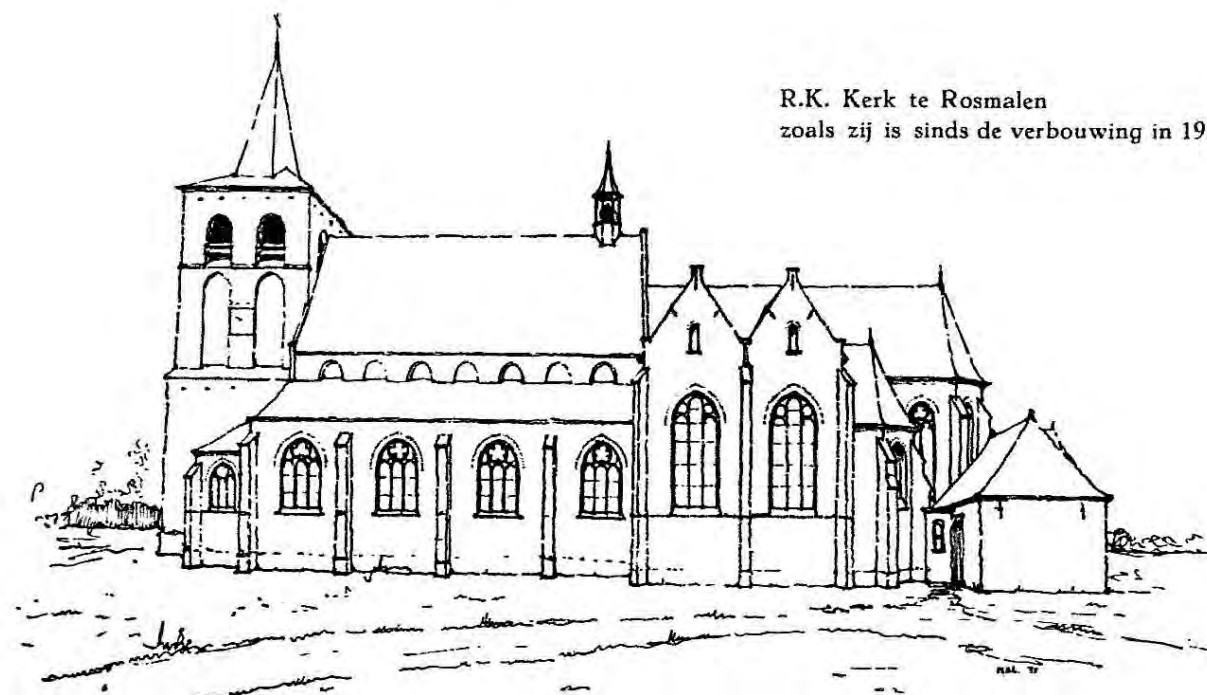
Schenken we nog even aandacht aan de interessante spaarnis in de sluitwand van de Noordelijke zijbeuk bij de toren met zijn tufstenen kraagsteentjes. Bij deze sluitwand zien we tevens de z.g. „bouwnaad” tegen de toren, waaruit komt vast te staan, dat beide niet uit hetzelfde tijdvak zijn. Dit is ook of te leiden uit de dunne baksteen van de zijbeuk en de dikkere baksteen van de toren. Hoe dikker de baksteen, hoe ouder de bouwperiode; hoe dunner de baksteen, hoe jonger het bouwstip.

Van buiten gezien is de St. Lambertuskerk van Rosmalen dus een zeer waardig en zeer waardevol kerkgebouw, doordat zij al de elementen bevat, die in de loop der tijden als hoogste norm werden gesteld, nl. een basilikale kruiskerk met een zeer mooie toren. Dit gebouw is dan ook een monument van geschiedenis en kunst.

Laten we nu eens binnen gaan kijken. We gaan over een stoepsteen met uitgesleten letters uit het jaar 1557. We kunnen erop lezen: Peter Welens van Achten sterft 1557, 7 September. Zou dit de bouwpastoor zijn van het kerkschip, dat wij zojuist wat nauwkeuriger hebben bekeken?

Bij het binnentreden valt de rijk behandelde koorpartij met de stenen gewelven op. Zo ongeveer zag er de kerk ook uit in 1550, maar dan was het koor iets dichter bij ons. Vervolgens vallen ons de wondeplekken op, welke een gevolg van de oorlog zijn en de zeer nadelige invloed daarvan.

We missen in het hoofdschip de vensters, die wij toch van buiten in het basilikale gedeelte zagen. Deze vensters zijn van binnen aan het gezicht onttrokken door een gestukadoord pla-

R.K. Kerk te Rosmalen
zoals zij is sinds de verbouwing in 1911.

fond, waarschijnlijk in 1823 aangebracht, omdat de veel hogere kerk met zijn houten gewelf erg koud zal zijn geweest in de winterdag, wanneer de windaanval uit de open polder daarop zo'n nadelige invloed had. Dat houten binnengewelf, gecombineerd met de dakstoel, doet denken aan een schip, wat boven op de kerkruimte is gelegd met de kiel naar boven. Dit is het werk van de timmerman uit 1550, die dan zijn stempel op deze kerk drukt, zodat de steunberen aan de buitenzijde kunnen vervallen.

In de archieven van verschillende kerken lezen we herhaaldelijk van de vertimmering van het kerkgebouw. Tezeldertijd drukt de metselaar duidelijk zijn stempel op de bekende toren als van: Vught, St. Michielsgestel, Oirschot, Hilvarenbeek, enz., maar ook op enkele kerkgebouwen, waarvan het priesterkoor van de St. Catharina in Den Bosch nog een mooi voorbeeld geeft. Mr. Willem van Bullestraten, Stadsmetselaar van Den Bosch, bouwde de kerk van Ammerzoden in het jaar 1507, waarvan nog zeer interessante resten als bouwval te bezichtigen zijn. Van de vertimmering van de kerk te Gilze laten wij hier een klein stukje volgen uit die archieven:

-Betreffende deze herstelling werd in 1644 door twee wagenmakers en eenen timmerman, die te Gilze woonden en waarvan twee als „reden van wel wetenschap” opgaven, dat zij „een de kerke van Gilze in den jaer 1617, wanneer deselve gemaakt is mede hebben gewerckt,” verklaard: - dat de kerck van Gilze in den buyck is getimmert omdat sulcken werck styver ende vaster is als getrocken oft gelambriseert werck, ende dattet oock zeer dienstig is om in tijde van nood daerop zolders te leggen ende de graven ende andere goederen van de gemeynte (gevlucht wordende) daerop connen laten ende bevryden, waertoe sulcken werck ende zolders ten hoochsten dienstich ende beqaem syn”
(SASSEN, Tijdschrift, 11, kol. 150).

Waarschijnlijk zijn de oorspronkelijke spitsbogen, welke de peilers koppelden, gewijzigd in

rondbogen, toen het gestucadoorde plafond aangebracht werd. Ook in het torenportaal is een lager plafond aangebracht, wat het hoge stenen kruisgewelf aan het gezicht onttrekt.

Oorspronkelijk was dit torenportaal bedoeld als een-geheel-vormend met de kerkruimte. zodat het grote venster in de toren, licht in de kerk gaf. Dit venster vormt met de toegangsdeur een zeer monumentale ingangspartij. Zou het later aangebrachte, gestucadoorde gewelf in de kerk weggenomen worden, dan vertoont dit interieur zijn organische constructie naar alle zijden, een karakteristiek voor de kerkbouw, welke men niet straffeloos opzij zet.

We mogen het interieur niet verlaten, zonder de aandacht te hebben geschonken aan de originele, en fraai gebeeldhouwde kraagstenen in het oorspronkelijk kruis van de kerk, waar de stenen gewelven ontspruiten.

Na dit bezoek ter plaatse, waaruit wij hebben kunnen concluderen, dat hier een oudere kerk aan vooraf moet zijn gegaan en die werd uitgelegd naar het Oosten en naar het Westen. Naar het Oosten met een nieuw koor en een kruis, houdt onze aandacht gaande.

De kerk van Rosmalen, zoals ze er nu staat, is dus betrekkelijk jong. Het dorp Rosmalen daarentegen is betrekkelijk oud. Het wordt voor het eerst genoemd in een charter van 709. Later nog eens in het jaar 815 als Rosmalla. Vervolgens: in de geschiedenis van deze parochiekerk komt de oudst-bekende pastoor Gerardus de Wilde reeds omstreeks het jaar 1300 voor, maar ook de patroon van de kerk, de H. Lambertus, duidt op hogere ouderdom en is een bekende 'Maasheilige'. Vele kerken, die zeer oud zijn, hebben St. Lambertus tot patroon, o.a. de zeer oude kerk van Gemonde, van welke interessante opgravingen bekend zijn.

Van St. Lambertus vertelt de volksmond, dat deze in zijn ouderlijk huis te Lith er meermalen St. Willibrord ontmoette en het schijnt bekend te zijn, dat St. Lambertus' vader te Lith inderdaad een huis bezat.

Voorts staat het wel vast, dat er reeds parochiekerken bestonden in "Het Land van Maas en

De Lambertuskerk in 1900

een hoger priesterkoor zonder kruis.

Het is wel aannemelijk en zo zag er tot voor kort ook de oude kerk te Dennenburg (bij Ravenstein) uit.

We kunnen het beeld van de kerk van Rosmalen aan de hand van dit plaatje zien ontwikkelen, zien groeien met de parochie en met de mensen mee: Aanvankelijk een rechthoekig kerkje met een klein koortje, daar een ruimer en hoger koor aan toegevoegd, daarna de toren, dan

wordt het oudste kerkje van tufsteen, tussen toren en verhoogd en vergroot priesterkoor afgebroken, en een 3-beukige kerk tussengevoegd. Zo groeide het kerkgebouw dóór de mensen, vóór de mensen mee tot een volwaardig monument, dat alle elementen bevatte, die de parochie als ideaal voor ogen stonden.

Een dorp, wat geen molen bezat, was geen volwaardig dorp. Een dorp, wat geen toren aan zijn kerk had staan, was geen volwaardig dorp. Een dorp, wat geen kruiskerk had, was geen volwaardig dorp. Een dorp, wat geen 3-schepige kerk bezat met het basilikale motief, was geen volwaardig dorp.

Rosmalen bezit dit alles, benevens 2 windmolens, waarvan een nog op de oude standaard.

De mensen van Rosmalen gaven aan dit gebouw het aanschijn, de levendigheid en de ziel, de gemeenschappelijke vorm, de gemeenschappelijke stijl en bewogen zich hierbij in hun natuurlijk element. Daarom werd de kerk van Rosmalen een monument van geschiedenis en kunst.

Rosmalen bezat waarschijnlijk ook als patroon van de gemeente: St. Lambertus.

H. W. VALK. 's-Hertogenbosch, April 1955.

Waal", toen St. Willebrord daar tijdens zijn leven grondschenken ontving.

Uit de geschiedenis rond Rosmalen weten wij, dat er in Empel omstreeks het jaar 850 een prioraat van de Benedictijnen van Crespin uit Henegouwen bestond.

De kerk van St. Lambertus te Rosmalen is in zijn geschiedenis dus veel ouder en heeft hier op dezelfde plaats nog een tufstenen kerk gestaan, die misschien al een nog oudere houten kerk heeft vervangen, zoals dat ook het geval was met de St. Lambertuskerk te Gemonde.

Het kerkgebouw, waarin Pastoor Gerardus de Wilde dienst deed, zal waarschijnlijk van tufsteen zijn geweest.

Was deze kerk een rechthoekige zaalkerk, zoals veelal voorkwam, of was zij reeds een Romaanse Peiler Basilica, zoals dit in Alphen aan de Maas bedoeld was? Een bodemonderzoek zou hier klaarheid kunnen brengen.

Hoe zag er de oudere kerk van tufsteen voor 1550 uit? Er bestaat in het Provinciaal Genootschap te 's-Hertogenbosch een prentje van de kerk van Rosmalen met de standaardwindmolen door B. F. A. Berkenrode. Dit plaatje geeft de kerk te zien zonder zijbeuken, een eenschepige kerk dus, waartegen de tegenwoordige toren en

De Bron

Gerrit Mol

Dit voorjaar is haast ongemerkt een eind gekomen aan De Bron als sociaal-cultureel centrum. Een paar honderd meter verderop kregen we immers Perron 3, dat liefdevol omarmd werd door een aantal culturele instellingen die lange tijd in de voormalige huishoudschool hun thuis hadden. Reden genoeg om terug te blikken naar het markante gebouw aan de T.M. Kortenhorstlaan, tegenover de sporthal. We doen dat aan de hand van een verzameling krantenknipsels van F. van Venrooij, voormalig beheerder van het gebouw. Tussendoor ziet u dan ook een stukje ontstaansgeschiedenis van Perron3 verschijnen.

Dinsdag 8 maart 1977 kreeg de toenmalige huishoudschool in Rosmalen een nieuw gebouw, dat ingezegend werd door pastoor Berkers. Daags erna werd de school officieel geopend door drs. W.H. Wekenborg, directeur LMBO van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Architect van het markante gebouw was ir. Hekker uit Delft. De naam van de school was De Bron, het gebouw kreeg dezelfde naam. Wegens een tekort aan leerlingen werd de school in juni 1990 opgeheven. Voor een uitvoerige beschrijving van de huishoudschool verwijs ik u graag naar deel 5 van Rosmalla Extra, verschenen in september 1995.

Kort na de sluiting kreeg het gebouw een nieuwe bestemming. Daartoe heeft een flinke verbouwing plaatsgevonden. De opening vond plaats op zondag 5 januari 1992 door burgemeester Pans. De naam is dan Cultureel Centrum De Bron. Tegelijk met de opening vindt daar dan de nieuwjaarsreceptie plaats. Gebruikers zijn: muziekschool Rosmalen, KEI, Gymnastiekvereniging OJC, Heemkundekring, Rosmalens Revuegezelschap, Scouting Rosmalen.

“Dit cultureel centrum, met meerdere instellingen onder één dak, zal een bijdrage leveren aan

de kwaliteit en de verbreding van de culturele activiteiten in Rosmalen,” aldus Pans. Hij zet de verbouwing van de Bron ook in het grotere geheel van de privatisering en afstoting van andere gebouwen, zoals de Kentering. Hij zegt dat Rosmalen sterker geworden is in het verzet tegen mogelijke annexatie. Hij geeft aan te kijken naar een mogelijke samenwerking tussen KEI en Muziekschool. H. Kwaks, voorzitter van de KEI, wil op educatief gebied meer gaan samenwerken met Den Bosch en Vught. Ook samenwerking met de andere Bron-instellingen behoort tot de mogelijkheden.

Bij een cursistententoonstelling van de Muzerije in 2001 horen we zeggen:” We plakken hier niet zomaar wat tekeningen tegen de muur.” Er zijn dan zo’n 1400 cursisten in Rosmalen!

Al in het Brabants Dagblad van 23 april 1998 wordt gemeld dat de Bron mogelijk gesloopt zal worden en dat er een nieuw centrum zal komen. Alle mogelijkheden liggen open voor wat de locatie betreft. De KEI en de heemkundekring

Burgemeester Ralph Pans opent Cultureel Centrum “De Bron”

willen wel een ander gebouw, de carnavalstichting die in Fleurie zit, hoeft geen ander gebouw. In februari 2001 wil de gemeente de Bron een face-lift geven. Het gebouw is niet meer het bruisende centrum. Wel is er nog steeds sprake van een nieuw sociaal-cultureel centrum. De Weener Groep exploiteert dan De Bron. “Het klimaat van De Bron holt achteruit en heeft een verkillend effect op de gebruikers”, aldus Brabants Dagblad. De cursisten blijven niet gezellig plakken. Voor aanpassing is twee ton (gulden) beschikbaar. Een podium staat hoog op de verlanglijst. De Muzerije en KEI/Educatie zijn nog de enige gebruikers. Er komt een algemene beheerder van de Weener Groep.

In november 2001 is er een open huis. Alle verenigingen presenteren zich en er wordt gewezen op de mogelijkheid zalen of vergaderruimten te huren.

De KVO-afdeling keert terug in De Bron. Heemkundekring en de Rosmalense Revue zitten er ook nog. Bedrijfsleider is Fon van Heesch, hoofdbeheerder is Theo van Gerven. Er is al wel sprake van dat het sociaal-cultureel centrum naar de dorpskom zal verhuizen.

Eind februari 2002 vindt de heropening plaats van de opgeknapte Bron. Wethouder Elly de Jonge verricht de laatste renovatiehandeling. KEI blijft hoofdgebruiker met tal van cursussen. Ook Rosmalens Amateur Toneel (senioren) is gebruiker. De GGD maakt eveneens gebruik van

het gebouw. De heemkundekring toont oude foto's van Jo Versteijnen op een groot scherm, maar de beamer blijkt er nog niet te zijn.

Opmerkelijk gebeuren in deze documentatie is een artikel van 6 maart 2002 in Brabants Dagblad: Ambitieuze plan kerk Maliskamp. Men wil een stiltecentrum, het Koningstheater krijgt een plek, Basisschool De Masten maakt gebruik van de geplande aula en de heemkundekring krijgt er expositieruimte. Iedereen is enthousiast, alleen het parochiebestuur van de toenmalige Bernadette-Laurentiusparochie reageert niet. Het plan wordt gepresenteerd door de Stichting “Hoe verder met de Bernadettekerk?” en is begroot op 1.270.000 euro. Een Maliskamper meldt op die bijeenkomst dat er door een betrokken parochiaan inmiddels een hoger bod is uitgebracht dan door de projectontwikkelaar die een optie heeft genomen! Diverse raadsleden reageren enthousiast, maar wijzen ook op de plannen voor een nieuw sociaal-cultureel centrum in de dorpskom. De vernieuwing van De Bron lijkt succesvol. Er is gratis parkeerruimte voor 120 auto's. In april 2002 lijkt het erop dat er een groot theater komt op de plek van De Kentering. Ook de bibliotheek krijgt daar een plek. Als locaties worden ook genoemd de Stationsstraat (Strabag), de brandweerkazerne, het voormalige gemeentehuis.

September 2002: de optie Kentering is van de baan, wordt te duur. Blijven over: De Bron en het voormalige gemeentehuis aan de Hoff van Hollandlaan. Aldus het college van B en W. Sprake is van een sociaal cultureel centrum met theaterzaal. Rosmalen lijkt niet zo blij met de koerswijziging: het duurt dan wéér langer! De geplande ondergrondse parkeergarage voor de Kentering zou alles te duur maken. Eigenaar Van Loo van de Kentering lijkt toch al van plan er mee te stoppen.

In januari 2003 begint De Bron met kindertheatervoorstellingen, samen met de afdeling kunst-

Het vertouwde mededelingenbord voor de ingang. Ook de Heemkundekring was daar vele jaren gevestigd.

Hoofdingang van Cultureel Centrum "De Bron"

educatie van de gemeente en De Muzerije. Die voorstellingen duren steeds 50 minuten. Men wil ook naar zondagmiddagconcerten en andere voorstellingen. Als eerste komt jeugdtheaterwerkplaats Alkaar met "Jut en Jul." Kaartjes kosten 4,50 euro. "Het theater is terug in De Bron," zo koppen de bladen, onder verwijzing naar de vroegere theatervoorstellingen in De Kinderboerderij. De eerste voorstellingen worden goed bezocht.

Zaterdag 22 februari is er een keyboarddag. In maart 2003 vindt de viering van de Internationale Vrouwendag plaats met een marionettentheater (KEI-vrouwen). Er is een concert door docenten van De Muzerije. Marjan Vonk van de Wereldwinkel vertelt over eerlijke handel. Er is een expositie van schildersclub ArtScape. Cursisten van de Muzerije exposeren ook regelmatig. Eind maart weten ook inbrekers De Bron te vinden. Gitarist Emiel van Dijk geeft er een concert in juni, hij herhaalt dat in december.

De gemeente gaat verder met plannen voor een sociaal-cultureel centrum. Het mag wat kosten: de begroting gaat al van 9,5 naar 11 miljoen. De gemeente vindt geen koper voor het oude gemeentehuis. In De Bron zou mogelijk een vso school kunnen komen (juni 2003).

Begin september is er weer een open dag van

KEI en De Bron. Er blijkt een groot aanbod van computercursussen.

Mary Michon komt een lezing houden over de "grey power." Wethouder Rien van Grunsven hervat na een lange ziekteperiode weer zijn werk met de opening van de verbouwde website van de heemkundekring. Daarbij een optreden van de groep Kammeraoj. Er is een expositie van 25 schilderijen van Annique Knotter uit Vinkel.

In januari 2004 vindt een optreden plaats van Country Rock Band Straight.

In februari opnieuw een keyboarddag.

In maart 2004 wordt architectenbureau Jonkman en Klinkhamer uit Amersfoort gekozen om het Sociaal Cultureel Centrum te ontwerpen. Daar komt ook een afdeling van de gemeentelijke burgerzaken, een trouwzaal en ruimte voor vergaderingen en cursussen. De verwachting is dat het gebouw begin 2007 in gebruik kan worden genomen.

In april, mei en juni en verder in 2004 wordt in de Bron een dansavond georganiseerd, met Indische accenten. De Bron heeft er voor gezorgd dat bridgeclub De Kentering tijdelijk terecht kan in de kantine van de Weener Groep. Als de Kentering in nieuwe handen komt, kan de bridgeclub daar ook weer terecht. Rosmalens Amateur Toneel brengt daar ook een toneelstuk.

De HEVO organiseert samen met Divers een BROEM-dag in de Bron.

September 2004 start de Wittering.nl met 14 leerlingen in de Bron. Dat zal wel het hele schooljaar duren, zo is de verwachting.

Bijzonder is de expositie van computertekeningen van monumentale gebouwen van Eric Swart.

In november 2004 zijn er lekkages in de gymzaal bij de Bron. Die wordt gebruikt door turnvereniging OJC. Die vereniging is druk aan het steggelen met de gemeente over de bouw van een nieuwe sobere turnhal.

De voorbereidingen voor een nieuw sociaal cultureel centrum vorderen. "De Bron opknappen of de Kentering kopen? Geen zinvolle opties," vindt wethouder Eigeman. "De Bron barst uit z'n voegen. En de Kentering kan uitstekend naast het SCC bestaan."

Maart 2005 vindt in De Bron een speciale dag voor dwarsfluit plaats. Ook is er een quatermainsproject van de Muzerije. 130 leerlingen doen mee. Er is dan ook weer een open dag van de Muzerije: een muziekmarkt. Ook vindt er een Gitaardag plaats met 100 deelnemers.

September 2005 speelt Jacques Vriens een theatervoorstelling. Ernst Jansz (Doe Maar) zorgde voor de muziek.

De KEI start een cursus Algemeen Besturen. Een inspraakavond Bouwplan Sociaal cultureel

Centrum vindt in de Bron plaats: 25 belangstellenden. Gematigde kritiek.

In 2005 organiseert de KEI-educatie weer heel wat cursussen op divers terrein. Wijktafel Rosmalen-Noord organiseert ook een bijeenkomst in De Bron. De Michaelacademie organiseert een cursus in het werken en genezen met energie (Reiki). In mei 2006 geeft Xing een concert, samen met een koor uit Bunnik.

In maart 2007 is er een Volksdansontmoeting. Eveneens een cursus Engels voor senioren (KEI). Bijzonder is de expositie die Caroline van Gorp uit Den Bosch krijgt als ze 80 wordt. Het betreft eigen werk.

In 2008 zijn er knutselmiddagen met een groepje psychiatrische cliënten.

In juni 2008 vindt de laatste van tal van exposities plaats in De Bron. Het betreft leerlingen van De Muzerije: schilderen, tekenen, fotografie, edelsmeden, grafisch ontwerpen en beeldhouwen. Ook worden werken van Rodenborchleerlingen getoond. Ook in november is er nog een expositie van aquarellen van Dithlinde Crielaers -Oosterbaan. Na de verhuizing komt er vso van de Herman Broerenschool in het gebouw. De buurt vraagt om inspraak, is rijkelijk laat geïnformeerd, vinden zij. In april start de sloop van het gebouw. Enkele honderden meters verderop zijn dan al de eerste verenigingen in Perron3 neergestreken.

De Bron wacht gelaten op haar lot: sloop!

De huisjes van Jan Corton in Maliskamp

Wim Veekens

Voor nog veel oude(re) mensen in en uit Maliskamp zijn / de hùskes / van Jan Corton een bekend begrip. Ook de vijftien informanten die ik tot nu toe tijdens mijn speurtocht naar Maliskampse (veld)namen gesproken heb, maakten hiervan melding. Dit was reden genoeg om eens wat meer over deze huizen en de persoon Jan Corton te weten te komen. Een bijzondere bijkomstigheid is – daar heb ik tot een tijdje terug nooit bij stilgestaan – dat Jan Corton familie van mijn vrouw is: de oma van mijn vrouw was een zus van Jan Corton.

Stukje geschiedenis

De / hùskes / van Jan Corton staan in de Malis-

kampsestraat, huisnummers 3 t/m 17, en in de Wambergstraat, huisnummers 2 t/m 8. Volgens de geïnterviewde mensen zijn deze huizenblokken in de jaren dertig van de vorige eeuw gebouwd, in de tijd dat “de Maliskampse Bernadettekerk uit het klapzand werd opgetrokken”, of korte tijd daarna.

In het Gemeentearchief van Den Bosch is helaas niets te vinden over de aanvragen en/of vergunningen voor het bouwen van de woningen in de Maliskampsestraat en de Wambergstraat.

Deze zijn wel bekend voor woningen in een straat die later St^e Brigittastraat genoemd wordt, aldus een later toegevoegde aantekening met potlood. We hebben het dan over het jaar 1935. (Oud Administratief Archief Rosmalen, inventarisnr. 437 en 441)

De huidige oudste bewoner van een van de huisjes van Jan Corton, de heer Toon van Wychen, wist nog verscheidene namen van vroegere bewoners op te noemen. In ons gesprek van 6 februari en 6 april jongst leden, was volgens hem een zekere Clarijs, een beroepsmilitair, de eerste bewoner van zijn huis in de Maliskampsestraat nummer 13. (Ik heb niets over deze persoon kunnen vinden, ook in het Bevolkingsregister niet, waarin trouwens wel de tweelingzussen Clarijs vermeld worden). Daarna woonde hier Jan van den Els die getrouwd was met Dien Minkels. Deze Van den Els was een zoon van de bekende Rosmalense veldwachter Van den Els. Vervolgens vestigde Jo van Venrooij, getrouwd met Pietje van de Burgt, zich in deze woning. Van Wychen zelf is er midden jaren vijftig komen wonen. De eerste bewoners van het laatste huis uit het blok van acht huizen – tegenwoordig is dit huisnummer 17 - waren waarschijnlijk Piet Jansen (geboren in Huisseling bij Ravenstein) en zijn vrouw Marie Timmers (geboren te Schijndel). Ze zijn eind mei 1938 in de Maliskampsestraat komen wonen. Het adres van hun woning werd toen aangeduid met C26. (Bevolkingsregister, aanwezig in het BHIC in Den Bosch) In Maliskamp kende iedereen hen als Pietje en M'rie / de kuster /. Pietje is heel lang koster geweest van de Bernadettekerk in de Maliskamp. Later zijn ze dicht bij de kerk, vooraan in de Bernadettestraat gaan wonen. Andere voormalige bewoners van de blok van de acht 'Jan Cortonhuizen' in de Maliskampsestraat waren Broer (eigenlijk Henk) van Nuland die getrouwd was met Mien Jagers, dochter van Willem Jagers, Willem van de Plas, een broer van Lee

en Piet 'Plas', Marie de Wit met haar dochter, en Toon Koolen die getrouwd was met Sjaan van Griensven. In het blok van de vier 'Cortonhuizen' in de Wambergstraat woonden een Bert van Lokven, getrouwd met Dien van de Donk, de familie Bosch, "van huis uit geen Rosmalense mensen", een zoon van de vroegere wethouder Toon van den Elzen, en ook nog Lambert van de Burgt, broer van Pietje van de Burgt, de vrouw van Jo van Venrooij. (Volgens de heer Jagers woonde Lambert van de Burgt in de Maliskampsestraat)

Thé (Theo) Jagers kon in ons gesprek op donderdag 2 april nog een aanvullend lijstje met namen van vroegere bewoners geven. Zo woonden volgens hem in de Wambergstraat ook nog ooit Jan Venrooij die getrouwd was met Jaan de Cort, Klaas van Venrooij, Bert van Lee die getrouwd was met Dieneke Vorstenbosch, Harrie van Boxtel getrouwd met Luus Westerlaken en Lennard van Rosmalen. Verder wist Jagers te vermelden dat de / huskes / in de Maliskampsestraat vroeger ook nog bewoond werden door Lambert van de Burgt (beter bekend als Van Dijk) getrouwd met Mien van de Leest, Doruske Voets getrouwd met Marie van Iersel, Piet van de Donk gehuwd met Antje Vis, Has van Rosmalen, broer van Lennard van Rosmalen uit de Wambergstraat, Jan Pas, Mies van Loosbroek, Jo Schapendonk, van oorsprong een Bosscheenaar die getrouwd was met "eentje van" Van Hoek, Dingeman, de voddeman, Gret Dielissen, en ten slotte Jan Tax getrouwd met Dien van de Broek. Jan Tax was oud voetballer van BVV (vanaf 1967 FC Den Bosch genoemd) die nog een tijdje trainer van voetbalvereniging Maliskamp is geweest.

Keren we tot slot nog even terug naar de heer Van Wychen. Hij meent zich te herinneren dat de door Jan Corton gebouwde huizen in eerste instantie door Corton zelf verhuurd werden en na hem door een lederfabrikant uit Breda of uit de nabije omgeving van deze West-Brabantse stad. Weer later zouden de huisjes in beheer gekomen zijn van een in de Verwerstraat wonende Bosscheenaar (Bouwman geheten?).

Volgens Van Wychen bedroeg de huur in de tweede helft van de jaren vijftig toen hij in zijn huidige woning kwam wonen, 4 gulden en 25 cent per week (dit is nu amper 2 euro)! De huur werd iedere week geïnd en de betaling ervan werd dan op een zogenaamde huurkaart afgetekend.

Uit het bovenstaande is duidelijk geworden dat deze / hùskes / een groot verloop gekend hebben, wellicht veroorzaakt door de beperkte grootte van deze woningen.

Korte levensschets van Jan Corton

Jan Corton, officieel Johan Corton, werd als Johannes Lambertus Corton geboren op 4 februari 1886 in Renkum (bij Arnhem). Hij was een zoon van Willebrordus Antonius Corton, barbier, geboren te Hilversum (31 augustus 1853) die gehuwd was met Antonia Maria Wessels. J (oh)an Corton was gehuwd met Antonia Paulina

Bettonviel, geboren te 's-Hertogenbosch (21 september 1882). Uit hun huwelijk werden een zoon en een dochter geboren. Al op 14 jarige leeftijd, in 1900, werd J(oh)an Corton ingeschreven als leerling van de 'Gemeentelijke Teekenscholen Renkum - Oosterbeek', afdeling Bouwtekenen. Dit kondigt al zijn latere loopbaan aan. Als (hoofd)uitvoerder was zijn belangrijkste project de jaren durende bouw van de Amercentrale in Geertruidenberg. Wat later wordt hij een zelfstandige ondernemer die zich bezig hield met het bouwen van woonhuizen (zoals die in de St^e Brigittastraat, Maliskampsestraat en Wambergstraat).

Voordat hij in Den Bosch in de Hinthamerstraat gaat wonen, vanaf 26 maart 1920, en wat later in de Jan de la Barlaan, heeft hij met zijn gezin in Rotterdam gewoond. Op 18 april 1959 is hij op 73-jarige leeftijd in Den Bosch overleden.

Verantwoording afbeeldingen

Afb. 1 Foto van een aantal 'Cortonhuizen' in de Maliskampsestraat.

(d.d. 11 april 2009, Martien Veekens)

Afb. 2 Briefhoofd van 10 maart 1935 (Oud Administratief Arch. Rosmalen, inv.nr. 437)

Afb. 3 Foto van Johan ('Jan') Corton, uit: K Bossink, *De Cortons*, supplement, blz. 78

PS.

1. Wat ik hier over het leven van Jan Corton in het kort beschreven heb, komt voor een belangrijk deel uit het tweedelige boek van Koos Bossink, *De Cortons. Kroniek van een familie*, Vinkeveen, 1981.

2. Het merendeel van de genoemde bewoners van de huizen had in Maliskamp een bijnaam. Deze onderscheidende toevoeging aan de naam is niet altijd negatief bedoeld.

3. Dank aan mijn broer Martien en aan de heer Wally Walschots, medewerker van het BHIC (voorheen Rijksarchief in Noord-Brabant).

Voor u gehoord 52

Harry Coppens

Ut de nuwe klèine Brabantse Kattechismus:

Wartoe zèn wij op aarde?

Wij zèn op aarde um den himmel bietje bè bietje te pruve en te smaoke.

Worum komt 'nen Brabander te laot?

Unnen Brabander kumt niej te laot, hij geleuft in de ewigheid

Hebbe Brabanders 'n geloof?

Brabanders hebbe 'n groot en positief geloof: ze geleuven 't wel.

Geleuven Brabanders nog in zonde?

Ja, Brabanders geleuven in zonde. Ze kunne de zonde niej mer zo goed ut mekare haauwe es vruger toen er nog spraoke waar van dagelekse zonde en doodzonde .Mar Brabanders geleuven nog vaast en zeker in zonde, ze vèine veul sund.

Vloeken:

Terwijl de pastoor en moeder de vrouw van een kopje koffie genoten, zat de kleine in de hoek van de kamer te spelen. Omdat het niet wilde vloten met zijn speeltje begos het mènneke te vloeken, dat het niej mooi meer was. Moeder schaamde zich en verontschuldigde zich met :
"Nondeju, ik snap niej, waor diej verdommese jong dè vloeke leere!"

"Ik ok niej",zin de pastoor

- *Waor vuult 'nen Brabander z'n èigethuis?*

'nen Brabander vuult z'n èige overal thuis, ok in Holland, es 't mar Brabant hiet.

- *Diej minse zèn zò op d'r èige. (eenzelvig)*

- *"n Rèts is alted op rèl (van huis)*

- *Blèf nog eefkes....'dan gòdde straks mar wè eerder!*

-Blaost 'm mar op!('t Rietje hangt 'r neeve) - Loop naar de pomp.

-Bè ons thuis ben ik d'n baas,zin Noud, ès ik zeg, dèk afwaas, dan waas ik af!

Muts

Ons moeder waar 'n hil geleerd mens. Na den oorlog han we 'nen Amerikaan bè ons in huis.

En èssiej weg ging, dan zinniej altèd:"Senk joe verrie muts"

Dan vloog ons moeder omhoog en dan begon ze zèn muts te zuuke

Ze docht dan dèttiej z'n muts moest hebbe. En wij es snotjong laache! En dan wier ons moeder nog kaod ook.

Dan zee ze:"Ik verstaoui dieje mins teminste. Gèlliej niej!"

- *Unne zatte mins en 'n nuchtere kalf veronge lukken niej gemèkkelek*

- *Ge moet 't goei mi 't kaoui vatte*

- *'t Kumt te perd en 't gi te voet*

- *Beeter sneuw op 't dak ès gin strooi. (Grijs is beter dan kaal)*

- *Es ik aow niej hà en béij m'n ooge, dan waar ik stekeblind*

- *Es ik jou niej hà en de veurdeur dan moes ik altij aachterum*

Vèrke geslacht:

Unnen boer hà 'n vèrke geslacht en nou ging iej 'n karboneij naor de pastoor brenge. Hij belde aon en de pestoorsmeid din ope.

"Dè treft,"zinze, lopt mar deur naor de kamer, want de pastoor zit krèk lekker te eete."

't Boerke kwaam de kamer in en de pastoor aat gewoon deur. 'n Goei glas wijn'r bij en ie vroeg zo tusse twee slokke deur hoe of 't op de boerderij waar.

"O, goed " zin de boer die de pee in hà dè-t-'m niks geprizzenteerd wier." Alleen hi ons zog vannacht dertien bagge gewürpe en ze kan d'r mar twèilef vuje want ze hi 'n mem te wèinig en dè is wel 'n groot probleem.

"En hoe moet dè dan mi diejen dèrtiend'n bag?" vroeg de pastoor'

"Och ,zin d'n boer, die moet 't mar af gaon zitte kèèke, net ès ikke.

- *BSE is 'n ziekte diej in de wereld is gekomme dur unne suffen boer. Diejen Hannus hi unne stier zó lang zitte mèlke tot diej stapelgek is geworre.*

- *Mar 't gi tegesworrig wèl steeds beeter in de wereld van de boere; die zèn wir biologisch geworre; ès ze zo durgòn, dan maake ze eer daags wir ècht bótter van de romme.*

- *'t Wordt wel ted, want mi al die conser veeringsmiddele die ze overal indouwe, hi 'n snee roggebrood onderhand 'n langer leeves verwaachting ès wij èiges*

- *Ge kunt 't drèije zó ge wilt, mar de kont blèf aachter. (Zich ergens uit proberen te kletsen)*

- *"En zódde gè nog ooit vur de twidde keer trao we?" vroeg ze òn Grarte, diej al jorre weeduw man waar.*

"Es ik weer 's gèire onhèndig in bed lig, leg ik 'r wel 'n fiets neeve!"

Fret oewe kop op, dan kunde buiksprèèke. (Gezegd tegen iemand die zich te veel bemoeit met andermans zaken)

"Serveert u ook pruimen?" vroeg de deftige dame vurzichtig. "Hier krègt alleman te eete!" flapte d'n auuwen ober d'r ùt.

Mi z'n tweejen op 'n prèntje is hil gaauw òn 't èndje (Einde relatie)

Op unne wèrme zondaggemèrge kwaam een van ons kèinder bè ons in bed ligge, zo lekker tusse ons in en umdè onze Pap nogal flink behoord is en in z'n hemd in bed laag, streek de klèine jonge's flink over diej behoorde borstkaast en zin toen innins:"Pap, wie hè hier al dè gras gezèijd?"

De wirreld is niej mi raoze gemaakt. (Haast u langzaam, geen geraas)

Witte wor ge 'n scheet verdriet mee doet?

Es ge unne schuimspaon of vergiet vur oew gat houdt, dan wit iej niej dur welk gòtje hij hene moet.

Zweet...voeten

D'r zaat 'n vrouwke in de wachtkamer bè d'n dokter en d'n Dokus zaat neeve heur op z'n beurt te waachte. Eindelek wier 't vrouwtje ge-roepen en toen ze overeind kwaam, zin ze:"Nou zèn m'n voete toch gaon slaope."

"Nou, zoowès die ruike, mótte ze eigelek al lang dood zèn,"zin d'n Dokus.

De mins is 't grótste ès iej knielt.

Het is ammaol zèik op unne riek (flauwe kul)

Alcohol is slèècht vur oew gezondheid, vurral de volgende mèrge

Hij li t'r veur ès Vught vur d'n Bosch. (ergens dwars tegen in gaan)

*Es God alles van te veure hà geweete
Dan hattiej mar hoeve te skroeve
'n rad onder 'n mensengat
en iedereen hà 'n fiets gehad*

Ge kunt in diejen tèt n gèèt bokke en laote jonge. (Als iets veel te lang duurt).

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

Boundless Business Consultancy	Heihoeven 53	5244 GK	Rosmalen
Woningstichting De Kleine Meijerij	Weidestraat 2	5241 CB	Rosmalen
Donatus Ond.Verz. Maatschappij	Hoff van Hollantlaan 8	5243 SR	Rosmalen
Timmers Bouwbedrijf bv.	Heikampweg 6	5249 JX	Rosmalen
P.Hoedemakers & Zn. bv.	De Grote Elst 40	5246 JP	Rosmalen
Apotheek Rosmalen-Berlicum	Oude Baan 9	5242 HT	Rosmalen
Dinos B.V,	Weidestraat 32	5241CB	Rosmalen
Ginderzande bv.	Raadhuisstraat 51	5241 BK	Rosmalen
Soos Satisfaction	Fort Alexanderstraat 31	5241 EX	Rosmalen
Dura Vermeer Bouw Rosmalen bv.	Stationsplein 1	5241 GN	Rosmalen
Dierenspecialzaak Nico van den Berg	Oude Baan 3	5242 HT	Rosmalen
Boek en Kantoorhandel Robben	Molenhoekpassage 23	5242 CZ	Rosmalen
Grieks-Macedonisch Spec. Restaurant	Rodenborchweg 35	5241 VN	Rosmalen
Lambermont Groep	Burg. Wolterstraat 1	5241 EM	Rosmalen
Piels bv. Technisch Installatiebedrijf	Vinkenveld 6a	5249 JP	Rosmalen
Sanidrome Van Grinsven bv.	Stadionlaan 167	5246 JT	Rosmalen
Gebr. Voets Weg- en Waterbouw	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
De Kentering	Dorpsstraat 54	5241 ED	Rosmalen
Car-O-Tech	Hoogstraat 5	5258 BA	Berlicum
Haarmode Peter van Wanrooy	Striensestraat 15	5241 AW	Rosmalen
Huijbrechts & Peters Notarissen	Hoff van Hollantlaan 5	5243 SR	Rosmalen
v.d.Weide Holding	Pastoor de Leijerstraat 5	5246 JA	Rosmalen
Bouwbedrijf van Niftrik	Friezenstraat 2	5249 JS	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel bv.	Westeind 2	5245 NL	Rosmalen
Ruitersportartikelen Wilma van Creij	Oude Baan-oost 164	5244 NG	Rosmalen